

Шифр «Стимулювання ризику»

**НАУКОВА РОБОТА
НА ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС
СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБІТ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ»
НА ТЕМУ: «ОБЛІК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ І КОНТРОЛЬ
ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ»**

2023

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку облікової системи істотно підвищуються вимоги до достовірності даних та забезпечення адекватного відображення у звітності інформації про нові явища, характерні для сучасної економіки. Однією з найважливіших завдань у цій галузі є розробка методичних рекомендацій до обліку та оцінки об'єктів інтелектуального капіталу підприємства, як-от гудвіл (ділова репутація), об'єкти інтелектуальної власності, людський капітал та інших.

Актуальність питання пояснюється тим, що на даний момент у складі фінансової звітності міститься лише фрагментарна інформація про окремі елементи інтелектуального капіталу, які підлягають визнанню як нематеріальні активи. Це не дозволяє користувачам звітності сформувати на її основі достовірне уявлення щодо реального становища підприємства. Саме якісний облік і справедлива оцінка складових інтелектуального капіталу підприємства є необхідними умовами, по-перше, для аналізу достовірної вартості активів підприємства, і, по-друге, для підвищення ефективності їх використання в загальній системі управління підприємством.

За останні роки в Україні зросла активність в галузі дослідження інтелектуального капіталу, і деякі науковці зосереджуються на вивченні його ролі у розвитку бізнесу та економіки в цілому. Теоретичні основи дослідження обліку інтелектуального капіталу, а також інформаційного забезпечення контролю його ефективності представлені у працях таких українських вчених, як: Володимир Мазур, Леонід Мелешко, Олег Башинський, Анатолій Пашко, Сергій Легенчук, Надія Деркач та ін.

Важливий внесок у дослідження обліку і контролю інтелектуального капіталу зробили зарубіжні вчені: Thomas Stewart, Leif Edvinsson, James M. Senge, John Salmonson та ін.

Однак не всі аспекти систематизації та інформаційного забезпечення відображення інтелектуального капіталу в обліку знайшли належне висвітлення

в економічній літературі й, тому, вимагають нових наукових розробок, адекватних існуючій дійсності.

Метою роботи є розробка методичних рекомендацій щодо обліку, оцінки інтелектуального капіталу та контролю ефективності його використання для підвищення достовірності інформації, що розкривається про нього у фінансовій звітності.

Досягнення окресленої мети викликало необхідність розв'язання таких завдань:

- встановити співвідношення понять «Інтелектуальний капітал», «Інтелектуальна власність» та «Нематеріальні активи» та виявити особливості, властиві елементам інтелектуального капіталу;
- проаналізувати та обґрунтувати можливості визнання елементів інтелектуального капіталу як нематеріальних активів у бухгалтерському обліку згідно з міжнародним та вітчизняним законодавством та практиками;
- дослідити процеси обліку інтелектуального капіталу, які дозволяють формувати інформацію про нього у фінансовій звітності;
- окреслити проблеми і перспективи запровадження системи контролю ефективності використання інтелектуального капіталу аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є інтелектуальний капітал підприємства та його структурні елементи.

Предметом дослідження є методичний інструментарій для оцінки, обліку інтелектуального капіталу та подання інформації про ефективність його використання у звітності аграрних підприємств.

Використана методика дослідження. Дослідження здійснювалося із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів пізнання систематизації інформації щодо інтелектуального капіталу в бухгалтерському обліку та звітності. Використовувалися методи індукції та дедукції – для збирання, систематизації і обробки інформації щодо розкриття інформації про інтелектуальний капітал в діяльності підприємства; групування – для класифікації об'єктів дослідження; аналізу та синтезу, порівняння; метод логічного аналізу – для теоретичних узагальнень можливих напрямів розкриття

інформації щодо інтелектуального капіталу в бухгалтерському обліку та звітності аграрних підприємств. Табличний та графічний прийоми використовувалися для відповідної ілюстрації одержаних результатів.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні можливості обліку як нематеріальних активів усіх елементів інтелектуального капіталу та розробленні практичних рекомендацій щодо його обліку, оцінки, контролю ефективності його використання та відображення інформації про нього у звітності.

Загальна характеристика роботи. Наукова робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

У першому розділі розглянуто еволюцію поняття «інтелектуальний капітал». Розкрито зміст інтелектуального капіталу, що включає різні категорії, такі як знання, навички, технології, клієнтська база та інше. Проаналізовано визначення категорій і їх оцінка, що можуть бути суб'єктивними та залежати від конкретного підприємства або галузі.

У другому розділі наукової роботи надається аналіз того, як можна здійснити процес обліку інтелектуального капіталу. Зокрема, надаються поради щодо відображення інтелектуального капіталу у бухгалтерській звітності.

У третьому розділі роботи визначено перспективи впровадження процедур контролю ефективності використання інтелектуального капіталу в аграрних підприємствах. На основі досліджень, у роботі надаються рекомендації щодо удосконалення процесу контролю за інтелектуальним капіталом для забезпечення сталого розвитку підприємства.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА ЕКОНОМІЦІ	6
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В ОБЛІКОВИХ РЕГІСТРАХ ТА ЗВІТНОСТІ	11
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ТА КОНТРОЛЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ	20
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	31
ДОДАТКИ.....	37

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку облікової системи істотно підвищуються вимоги до достовірності даних та забезпечення адекватного відображення у звітності інформації про нові явища, характерні для сучасної економіки. Однією з найважливіших завдань у цій галузі є розробка методичних рекомендацій до обліку та оцінки об'єктів інтелектуального капіталу підприємства, як-от гудвіл (ділова репутація), об'єкти інтелектуальної власності, людський капітал та інших.

Актуальність питання пояснюється тим, що на даний момент у складі фінансової звітності міститься лише фрагментарна інформація про окремі елементи інтелектуального капіталу, які підлягають визнанню як нематеріальні активи. Це не дозволяє користувачам звітності сформувати на її основі достовірне уявлення щодо реального становища підприємства. Саме якісний облік і справедлива оцінка складових інтелектуального капіталу підприємства є необхідними умовами, по-перше, для аналізу достовірної вартості активів підприємства, і, по-друге, для підвищення ефективності їх використання в загальній системі управління підприємством.

За останні роки в Україні зросла активність в галузі дослідження інтелектуального капіталу, і деякі науковці зосереджуються на вивченні його ролі у розвитку бізнесу та економіки в цілому. Теоретичні основи дослідження обліку інтелектуального капіталу, а також інформаційного забезпечення контролю його ефективності представлені у працях таких українських вчених, як: Володимир Мазур, Леонід Мелешко, Олег Башинський, Анатолій Пашко, Сергій Легенчук, Надія Деркач та ін.

Важливий внесок у дослідження обліку і контролю інтелектуального капіталу зробили зарубіжні вчені: Thomas Stewart, Leif Edvinsson, James M. Senge, John Salmonson та ін.

Однак не всі аспекти систематизації та інформаційного забезпечення відображення інтелектуального капіталу в обліку знайшли належне висвітлення

в економічній літературі й, тому, вимагають нових наукових розробок, адекватних існуючій дійсності.

Метою роботи є розробка методичних рекомендацій щодо обліку, оцінки інтелектуального капіталу та контролю ефективності його використання для підвищення достовірності інформації, що розкривається про нього у фінансовій звітності.

Досягнення окресленої мети викликало необхідність розв'язання таких завдань:

- встановити співвідношення понять «Інтелектуальний капітал», «Інтелектуальна власність» та «Нематеріальні активи» та виявити особливості, властиві елементам інтелектуального капіталу;
- проаналізувати та обґрунтувати можливості визнання елементів інтелектуального капіталу як нематеріальних активів у бухгалтерському обліку згідно з міжнародним та вітчизняним законодавством та практиками;
- дослідити процеси обліку інтелектуального капіталу, які дозволяють формувати інформацію про нього у фінансовій звітності;
- окреслити проблеми і перспективи запровадження системи контролю ефективності використання інтелектуального капіталу аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є інтелектуальний капітал підприємства та його структурні елементи.

Предметом дослідження є методичний інструментарій для оцінки, обліку інтелектуального капіталу та подання інформації про ефективність його використання у звітності аграрних підприємств.

Використана методика дослідження. Дослідження здійснювалося із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів пізнання систематизації інформації щодо інтелектуального капіталу в бухгалтерському обліку та звітності. Використовувалися методи індукції та дедукції – для збирання, систематизації і обробки інформації щодо розкриття інформації про інтелектуальний капітал в діяльності підприємства; групування – для класифікації об'єктів дослідження; аналізу та синтезу, порівняння; метод

логічного аналізу – для теоретичних узагальнень можливих напрямів розкриття інформації щодо інтелектуального капіталу в бухгалтерському обліку та звітності аграрних підприємств. Табличний та графічний прийоми використовувалися для відповідної ілюстрації одержаних результатів.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні можливості обліку як нематеріальних активів усіх елементів інтелектуального капіталу та розробленні практичних рекомендацій щодо його обліку, оцінки, контролю ефективності його використання та відображення інформації про нього у звітності.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані під час дослідження наукові результати доведені до рівня рекомендацій, прийнятих до впровадження, зокрема: ПП «ФАЕТОН».

Теоретико-методичні та прикладні положення щодо класифікаційних ознак та видів інтелектуального капіталу, його документального оформлення та відображення в обліку використовуються при викладанні аналітичних та облікових дисциплін Миколаївського національного аграрного університету (довідка № 17-18/154 від 10.04.2023).

Апробація результатів наукового дослідження. Основні сумісні результати дослідження доповідались та були позитивно оцінені на: 35-ій студентській науково-теоретичній конференції «Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу країни» (Миколаїв, МНАУ, 22-24 березня 2023 р.); VII Всеукраїнській студентській науково-практичній онлайн-конференції «Облік, оподаткування, контроль та аналіз: виклики та загрози в умовах воєнного часу», (Київ, НУБіП, 25 березня 2023 р.); основні положення наукової роботи надруковано у статті «Дефініції сутності соціального капіталу, як складової інтелектуального капіталу підприємства» електронного наукового фахового видання з економічних наук – Ефективна економіка № 23 (2023).

РОЗДІЛ 1

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА ЕКОНОМІЦІ

Інтелектуальний капітал — це сукупність знань, навичок, інтелектуальної власності та інших активів, які додають цінність бізнесу. Його суть полягає в тому, що це не фізичний ресурс, яким можна торгувати, але він має велике значення для компанії, оскільки він формує основу її конкурентної переваги та може бути використаний для підвищення ефективності бізнесу.

Інтелектуальний капітал є важливим корпоративним активом, оскільки він дозволяє компанії підвищувати свою конкурентоспроможність і вартість, забезпечує компанію інноваціями та може бути використаний для покращення відносин із клієнтами. У сучасному світі, де інформаційні технології стають все більш важливими, інтелектуальний капітал стає все більш важливим для успіху компаній.

У світі рушійним чинником розвитку економік є інтелектуальний капітал, що є сукупність певних активів. При цьому питання про те, які саме активи входять до складу інтелектуального капіталу, наразі залишається спірним [32].

Для ефективного формування інтелектуального капіталу організації та якісного управління ним важливим є уточнення його поняття як економічної категорії. Проведений аналіз публікацій та нормативних актів у галузі формування інтелектуального капіталу дозволяє стверджувати, що існують різні думки щодо цього питання. Це тим, що інтелектуальний капітал – порівняно нова форма капіталу, якісно відрізняється від фізичного капіталу, необхідна створення конкретного продукту (послуги) і необхідного доходу. У зв'язку з цим склалося достатньо трактувань поняття. Це демонструють широко відомі дослідження зарубіжних авторів Т. Стюарта, Л. Едвінссона, М. Мелоуна, К. Свейбі, Е. Брукінга та ін. Серед вітчизняних учених, які зробили внесок у розвиток теорії інтелектуального капіталу, можна віднести А. Чухно, О.Б. Бутнік-Сіверським, Н. Маркова [5].

Історично першим серед понять, пов'язаних з інтелектуальним капіталом, стало поняття людського капіталу. Цей термін запроваджено основоположниками класичної економічної теорії А. Смітом і Д.С. Міллем, у чийх працях було відзначено збірне поняття кількості та якості людської здатності до праці. Розвиток теорії людського капіталу пов'язані з іменами Нобелівських лауреатів Т. Шульца і Р. Беккера, які зазначали, що у економічному сенсі можна порівняти з речовим капіталом, використовуваним у процесі виробництва, а освіта виступає формою інвестицій у людський капітал. У процесі науково-технічного розвитку, глобалізації та інформатизації суспільства термін “людський капітал” було замінено на “інтелектуальний капітал”[28].

Одним із перших визначення інтелектуального капіталу дав учений Л. Едвінссон: “Інтелектуальний капітал - це особлива сполука людського та структурного капіталу, здатність трансформувати знання та нематеріальні активи в фактори (ресурси), які створюють вартість за рахунок ефекту “множення” людського капіталу на структурний” . Під людським капіталом вчений розумів реальні та потенційні здібності працівників компанії, а також їх практичні навички. До структурного капіталу відносяться складові, що задаються такими факторами, як зв'язок з покупцями, бренди, бізнес-процеси і т.д.

З категорією “інтелектуальний капітал” тісно пов'язані такі поняття як “нематеріальні активи” та “інтелектуальна власність”, які характеризують категорію, що вивчається, виходячи з двох аспектів: обліково-аналітичного та юридичного, відповідно.

До об'єктів інтелектуальної власності належать:

- виняткові права на результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації, у тому числі на винаходи, корисні моделі, товарні знаки та знаки обслуговування, програми для ЕОМ та бази даних, топології інтегральних мікросхем, селекційні досягнення, твори науки, літератури чи мистецтва та інші;

- права на секрети виробництва (ноу-хау);

– права на результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації, у тому числі за ліцензійним договором, авторським договором.

Усі елементи інтелектуальної власності можна класифікувати на дві групи:

1. Об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки та знаки обслуговування, найменування місць походження товарів)

2. Об'єкти авторського права (твори науки, літератури, мистецтва, програмні продукти, топології інтегральних мікросхем, технічні знання, представлені у вигляді креслень, схем, карт, на документах, що не тиражуються і не публікуються, у вигляді конструкторсько-технологічної документації та ін.).

Нематеріальні активи – це ідентифікований об'єкт, що має грошову оцінку, здатний приносити економічні вигоди від його використання (при цьому підприємство має право на їх отримання), призначений для використання в діяльності підприємства протягом періоду, що перевищує 12 місяців, і не має при цьому матеріально - речової форми [7].

До складу нематеріальних активів у бухгалтерському обліку належать такі об'єкти інтелектуальної власності (результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації):

- твори науки, літератури та мистецтва;
- програми для електронних обчислювальних машин;
- винаходи;
- корисні моделі;
- селекційні досягнення;
- секрети виробництва (ноу-хау);
- товарні знаки та знаки обслуговування.

Крім того, цей перелік можна доповнити об'єктами. Отже, до нематеріальних активів також належать такі об'єкти інтелектуальної власності:

- промислові зразки;

- найменування місцезнаходження товарів;
- фірмові найменування;
- бази даних;
- комерційні позначення;
- топологія інтегральних мікросхем.

Крім того, нематеріальними активами не є витрати, пов'язані з утворенням юридичної особи (організаційні витрати), а також інтелектуальні та ділові якості персоналу організації, їх кваліфікація та здатність до праці. Цей факт законодавець зумовлює неможливістю відокремлення (ідентифікації) даних об'єктів від носіїв.

Інтелектуальний капітал – поняття ширше, ніж облікова категорія “нематеріальні активи”, оскільки включає всі невлімовимі активи організації, включаючи людський капітал та інші об'єкти клієнтського і структурного капіталу, які знайшли свій відбиток у російському бухгалтерському законодавстві [13].

Резюмуючи існуючі підходи до визначення інтелектуальної власності та нематеріальних активів можна класифікувати складові інтелектуального капіталу як виходячи з бухгалтерсько-правового аспекту, так і за їх економічним змістом (за належністю до клієнтського, структурного та людського капіталу).

З обліково-аналітичної точки зору інтелектуальний капітал – це інформація, що належить підприємству та представлена в різних формах, частина з якої в даний час підлягає бухгалтерському обліку як нематеріальні активи (здебільшого, це клієнтський і структурний капітал у вигляді об'єктів інтелектуальної власності та ділової репутації), а інша частина (людський капітал та окремі елементи клієнтського та структурного капіталу) - не може бути визнана активом згідно з чинним законодавством [43].

Інтелектуальний капітал складається з різних компонентів, які можна умовно поділити на наступні групи: людський, організаційний та споживчий капітал (рисунок 1.1.).

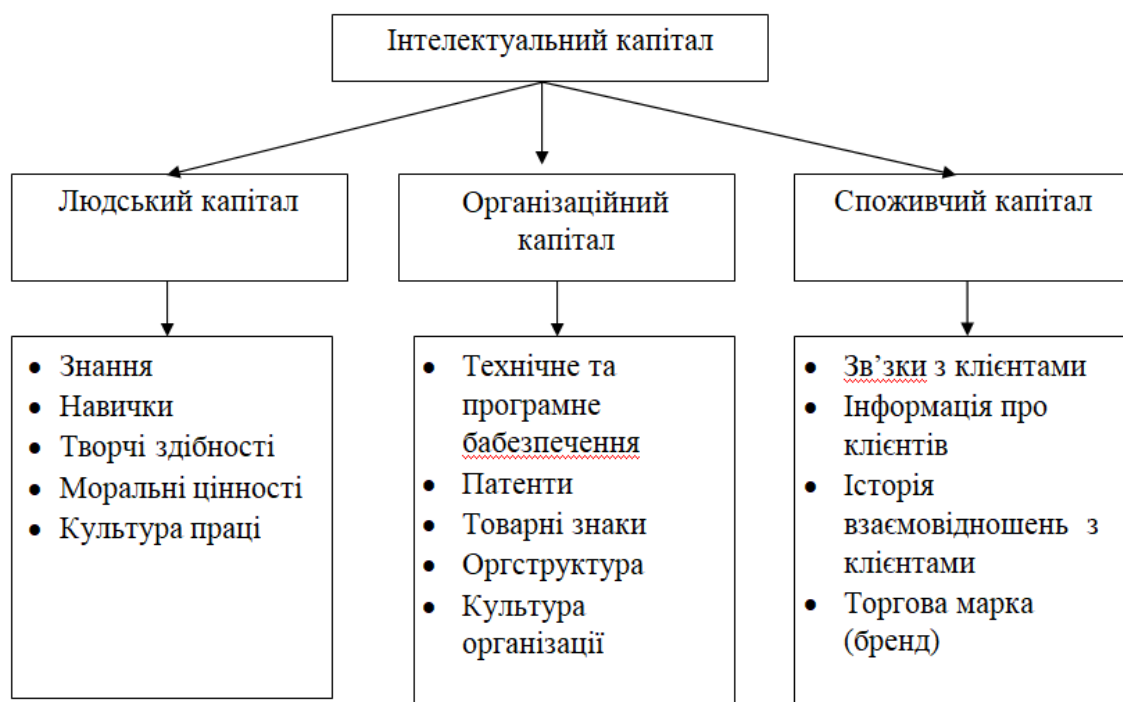

Рисунок 1.1 – Структура інтелектуального капіталу

Таким чином, на даний момент інформація про складові інтелектуального капіталу підприємства відображається у фінансовій звітності лише частково у частині об'єктів, що визнаються нематеріальними активами. Не знаходять відображення в бухгалтерському обліку дані про такі ключові об'єкти інтелектуального капіталу, як людський капітал, виняткові права на використання доменного імені в мережі Інтернет, бази клієнтів, стратегій розвитку, систем мотивації та ін. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне проведення аналізу специфіки даних елементів та можливості їх обліку як об'єктів нематеріальних активів на основі інтеграції вітчизняного та міжнародного бухгалтерського законодавства.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В ОБЛІКОВИХ РЕЄСТРАХ ТА ЗВІТНОСТІ

Оформлення інформації про інтелектуальний капітал в облікових реєстрах та звітності має відповідати вимогам міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та внутрішніх правил підприємства [25].

Основні кроки методики документального оформлення інформації про інтелектуальний капітал в облікових реєстрах та звітності:

- визначення видів інтелектуального капіталу, що є належністю підприємства;
- оцінка вартості інтелектуального капіталу за допомогою методів, визначених міжнародними стандартами бухгалтерського обліку;
- документування інформації про інтелектуальний капітал, включаючи всі розрахунки та оцінки, що були проведені для визначення його вартості;
- внесення інформації про інтелектуальний капітал в облікові реєстри та звітності, відповідно до встановлених правил та процедур;
- перевірка та зберігання документів, що стосуються інтелектуального капіталу, забезпечення доступності цієї інформації для аудиторів, регуляторів та інших зацікавлених сторін;
- забезпечення відповідності вимогам законодавства щодо реєстрації та захисту інтелектуальної власності. відповідно до законодавства, інтелектуальний капітал може бути захищений патентом, авторським правом, торговою маркою або іншими засобами захисту. у разі наявності захисту, ця інформація має бути документально зафіксована;
- визначення способу амортизації інтелектуального капіталу, оскільки інтелектуальний капітал не має фізичної форми, то не завжди можливо

визначити його фактичну зношеність, у зв'язку з цим, для визначення способу амортизації може бути використаний різний підхід, залежно від виду інтелектуального капіталу та внутрішніх правил підприємства;

- врахування впливу інтелектуального капіталу на фінансові результати підприємства, інтелектуальний капітал може мати значний вплив на фінансові результати підприємства, тому важливо враховувати його при складанні фінансової звітності та плануванні бізнес-стратегії;

- оновлення інформації про інтелектуальний капітал, оскільки інтелектуальний капітал є динамічним активом, його вартість може змінюватися з часом, тому важливо періодично оновлювати інформацію про інтелектуальний капітал у реєстрах та звітності з метою відображення його поточної вартості;

- розробка стратегії управління інтелектуальним капіталом, для ефективного використання інтелектуального капіталу важливо розробити стратегію його управління, яка включає планування, реалізацію та контроль за реалізацією заходів щодо збільшення вартості цього активу.

При оформленні інформації про інтелектуальний капітал у облікових реєстрах та звітності слід керуватися принципами об'єктивності, достовірності, порівнянності та зрозумілості. Важливо також дотримуватись міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та внутрішніх правил підприємства для забезпечення точності та надійності інформації про інтелектуальний капітал [22].

Формування звітності про інтелектуальний капітал включає у собі збір, обробку та аналіз інформації про різні види інтелектуального капіталу, що належать підприємству. Процес формування звітності повинен ґрунтуватися на засадах об'єктивності, достовірності, порівнянності та зрозумілості, щоб забезпечити адекватну оцінку та відображення стану інтелектуального капіталу [47].

Основні методи та засоби формування звітності про інтелектуальний капітал.

Визначення видів інтелектуального капіталу, що належать підприємству. Це може включати такі види як авторські права, патенти, торгові марки, комерційну таємницю, бренд, знання та інші.

Вартість інтелектуального капіталу можна визначити різними методами, наприклад, за допомогою вартісних методів (вартість заміщення, вартість відновлення, вартість доходів), ринкових методів (аналогові методи, метод порівняння з ринком) та змішаних методів. Важливо відзначити, що оцінка вартості інтелектуального капіталу може бути складною та потребувати спеціалізованої експертизи [6].

Документування інформації про інтелектуальний капітал, це включає збір та обробка інформації про різні види інтелектуального капіталу, у тому числі відомості про володіння та стан патентів, торгових марок, авторських прав тощо.

Інформація про інтелектуальний капітал повинна бути внесена до облікових реєстрів та систем, таких як бухгалтерська звітність, патентні бази даних, реєстри торгових марок тощо. Інформація про інтелектуальний капітал має бути відображена у фінансовій звітності, що може включати баланс, звіт про прибутки та збитки, звіт про рух грошових коштів тощо.

Інтелектуальний капітал може змінюватися з годиною через втрату вартості, зняття патентів або торгових марок, створення нових технологій та знань тощо. Тому важливо забезпечувати постійний контроль за змінами стану інтелектуального капіталу та внесення змін до відповідних облікових реєстрів та систем [38].

Найбільш поширеними засобами формування звітності про інтелектуальний капітал є спеціальні програмні засоби, які дозволяють вести облік різних видів інтелектуального капіталу, зберігати та обробляти інформацію про них, а також забезпечувати контроль за змінами стану цих активів [46].

Такі програмні засоби можуть включати різні модулі, наприклад, модуль управління патентами, модуль управління торговими марками, модуль управління авторськими правами тощо. З їх допомогою можна вести облік різних

видів інтелектуального капіталу, включаючи їх вартість, термін дії, статус тощо [12].

Також варто відзначити, що розробники програмних засобів можуть забезпечувати доступ до баз даних патентів, торгових марок, авторських прав та інших джерел інформації, що дозволяє автоматизувати процес збирання та аналізу інформації про інтелектуальний капітал.

При формуванні звітності про інтелектуальний капітал можуть використовуватись різні методи аналізу, такі як SWOT-аналіз, аналіз конкурентного переваги, аналіз ризиків тощо. З їх допомогою можна визначити переваги та недоліки інтелектуального капіталу, зробити прогнози щодо його розвитку та визначити стратегії його оптимального використання [19].

Облік та звітність про інтелектуальний капітал мають важливе значення для ефективного управління бізнесом, оскільки дозволяють забезпечити обґрунтоване прийняття рішень щодо використання та розвитку цього активу.

Основні ролі обліку та звітності про інтелектуальний капітал в управлінні бізнесом:

1. Дозволяють зберігати та обробляти інформацію про різні види інтелектуального капіталу, такі як авторські права, патенти, торгові марки, бренд, знання тощо. Це дозволяє зробити цей актив доступним для аналізу та використання при прийнятті управлінських рішень.

2. Забезпечують контроль за станом інтелектуального капіталу та можливість прийняття рішень щодо його використання та розвитку. Облік та звітність про інтелектуальний капітал дозволяють знати, який актив належить підприємству, який його стан, вартість, які перспективи розвитку та яким чином його можна ефективно використовувати.

3. Допомагають забезпечити захист інтелектуального капіталу та попередження порушення прав на нього. Облік та звітність про інтелектуальний капітал дозволяють вести контроль за правами на нього та запобігати можливому порушенню цих прав з боку сторонніх осіб.

4. Дозволяють підвищити фінансову прозорість та привабливість підприємства для інвесторів та стейкхолдерів. Облік та звітність про інтелектуальний капітал дозволяють відображати цей актив у фінансовій звітності підприємства та демонструвати його вартість та потенціал для подальшого розвитку, що може збільшити інтерес інвесторів та стейкхолдерів до підприємства.

5. Допомагають забезпечити ефективне використання інтелектуального капіталу та знизити ризики втрати цього активу. Облік та звітність про інтелектуальний капітал дозволяють зрозуміти потенційні можливості та обмеження використання цього активу, виявити його недоліки та потенційні ризики втрати вартості, що дозволяє підприємству приймати обґрунтовані рішення щодо ефективного використання інтелектуального капіталу.

6. Дозволяють здійснювати стратегічне планування та розвиток інтелектуального капіталу. Облік та звітність про інтелектуальний капітал дозволяють підприємству виявити потенційні можливості розвитку цього активу та розробляти стратегії його оптимального використання та розвитку.

Облік та звітність про інтелектуальний капітал дозволяють забезпечити захист прав на цей актив та попередження можливого порушення цих прав з боку сторонніх осіб, що є особливо важливим у високотехнологічному та інноваційному секторах економіки [33].

Крім того, облік та звітність про інтелектуальний капітал дозволяють підприємству здійснювати стратегічне планування та розвиток цього активу, що може забезпечити його стійкий конкурентний потенціал та сприяти збільшенню прибутків підприємства в майбутньому.

Забезпечення ефективного управління інтелектуальним капіталом у сучасних умовах є одним із ключових вимог до успішного функціонування будь-якого підприємства. Оскільки інтелектуальний капітал є основним джерелом створення конкурентних переваг та вартості підприємства, забезпечення його

ефективного управління та захисту від сторонніх осіб є необхідним елементом у сучасній бізнес-середовищі [17].

У рамках бухгалтерського обліку всі елементи інтелектуального капіталу пропонуємо групувати за їх приналежністю до: людського, організаційного та споживчого капіталу.

Як інвентарний об'єкт окремої складової інтелектуального капіталу визнаватимемо сукупність прав, що виникають з патентів, свідоцтв та інших охоронних документів (для структурного та клієнтського капіталу), строкових трудових договорів та угод про навчання (для людського капіталу), а також інших документів, що підтверджують право використання об'єкта [27].

Як основні правила обліку об'єктів інтелектуального капіталу можна виділити:

1. Початкова (фактична) вартість елементів інтелектуального капіталу як об'єктів нематеріальних активів формується на спеціальних субрахунках другого порядку субрахунку 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів».

2. Усі об'єкти інтелектуального капіталу приймаються до обліку на субрахунках до рахунку 12 «Нематеріальні активи» у момент отримання (переходу) прав, що дають змогу підприємству контролювати та отримувати економічні вигоди від використання даних об'єктів. Також із цього моменту вартість об'єкта підлягає амортизації протягом встановленого для нього строку корисного використання. Для детального відображення нарахованої амортизації доцільно відкрити до рахунку 133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів» наступні субрахунки:

- Амортизація клієнтського капіталу;
- Амортизація структурного капіталу;
- Амортизація людського капіталу.

3. Регулярне проведення на підприємстві подальшої оцінки елементів інтелектуального капіталу дозволить розрахувати їхню справедливую вартість на дату формування звітності [23].

На сьогоднішній день в Україні досить небагато підприємств ведуть повноцінний облік інтелектуального капіталу, але приклади існують.

Одним з таких прикладів є підприємство «СофтСерв», яке спеціалізується на розробці програмного забезпечення. Компанія використовує методи оцінки інтелектуального капіталу, такі як метод «множників вартості» та метод «порівняння з ринковими аналогами», для визначення вартості своїх програмних продуктів та прав на інтелектуальну власність.

Іншим прикладом є підприємство «Укргазбанк», яке веде облік своїх інтелектуальних активів згідно зі стандартами МСФЗ та використовує метод «історичної вартості» для їх оцінки.

Також можна згадати компанію «Київстар», яка відображає свої інтелектуальні активи у фінансовій звітності та використовує різноманітні методи оцінки, такі як метод «безпосереднього вимірювання», метод «вартісний підхід» та інші.

Аграрний сектор, як і багато інших, відрізняється великим обсягом невидимих активів, які також можуть бути класифіковані як інтелектуальний капітал.

Прикладами таких активів можуть бути:

- Ноу-хау технології вирощування та обробки сільськогосподарської продукції;
- Патенти на нові сорти рослин та тварин;
- Кадровий потенціал, знання та навички працівників сільськогосподарських підприємств.

Облік інтелектуального капіталу може допомогти сільськогосподарським підприємствам ефективніше управляти цими активами, а також визначати їх вартість. Наприклад, застосування нових технологій вирощування рослин може призвести до збільшення врожаю та зниження витрат, а отже, приносити додатковий прибуток. Також, наявність патентів та інших форм інтелектуальної власності може забезпечувати конкурентну перевагу на ринку.

Варто зазначити, що облік інтелектуального капіталу у сільськогосподарських підприємствах має свої особливості та вимагає використання специфічних методів оцінки та відображення інформації у фінансовій звітності.

Для дослідження стану організації, документального оформлення та обліку інтелектуального капіталу на аграрних підприємствах Миколаївської області проведено анкетне опитування керівників та (або) головних бухгалтерів 48 підприємств. Серед респондентів – 15 фермерських господарств, 10 приватних підприємств, 18 товариств з обмеженою відповідальністю, 4 приватних акціонерних товариств, 1 публічне акціонерне товариство.

Так, відповідно до чинного законодавства на всіх підприємствах, не залежно від форми господарювання і власності, ведеться бухгалтерський облік. Відповідно, всі досліджувані підприємства складають фінансову звітність. Зокрема, 42% підприємств використовують автоматизовану форму обліку, 54% - журнально-ордерну, 4% - спрощену. У 34 підприємствах бухгалтерський облік здійснює бухгалтер, лише на одному використовують послуги спеціалізованого фахівця, який не є штатним працівником, на 15 підприємствах облік веде керівник господарства.

Проведений аналіз свідчить, що досліджувані підприємства інтелектуальний капітал, не відображається окремо в стандартних формах фінансової звітності, таких як баланс, звіт про прибутки та збитки та звіт про рух грошових коштів. Однак, деякі компоненти інтелектуального капіталу можуть відображатися у фінансовій звітності аграрних підприємств в наступних формах:

1. Баланс: Нефінансові активи, такі як права на інтелектуальну власність, можуть бути включені до активів сільськогосподарського підприємства у балансі.

2. Звіт про прибутки та збитки: Витрати на дослідження та розробки, рекламу та маркетинг, навчання та розвиток персоналу можуть бути включені до витрат сільськогосподарського підприємства в звіті про прибутки та збитки.

3. Звіт про рух грошових коштів: Витрати на дослідження та розробки, рекламу та маркетинг, навчання та розвиток персоналу можуть бути включені до витрат сільськогосподарського підприємства у звіті про рух грошових коштів.

У деяких випадках сільськогосподарські підприємства можуть включати окремий розділ про інтелектуальний капітал у своїй річній звітності або управлінському звіті, де будуть описані компоненти інтелектуального капіталу та їх значення для підприємства. Однак, така звітність не є стандартною та її впровадження залежить від бажання підприємства та його можливостей.

На нашу думку, для аграрних підприємств розкриття фінансової інформації щодо об'єктів інтелектуального капіталу може бути основою для подальшого складання інтегрованої звітності, в якій знайде відображення взаємозв'язок показників традиційної фінансової звітності з показниками корпоративної звітності.

Насамперед, важливо розуміти, що облік інтелектуального капіталу є складним і багатоаспектним процесом, який потребує використання різноманітних методів оцінки та відображення інформації у фінансовій звітності.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНКА ТА КОНТРОЛЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Оцінка ефективності використання інтелектуального капіталу може проводитись за допомогою різних методів та підходів, зокрема економічних, фінансових та стратегічних.

Економічні методи: використовуються для оцінки вартості інтелектуального капіталу та його внеску до створення вартості підприємства. До економічних методів оцінки інтелектуального капіталу належать методи оцінки ринкової вартості, методи оцінки замінюваної вартості, методи оцінки доходності та методи оцінки витрат.

Фінансові методи: спрямовані на оцінку фінансової ефективності використання інтелектуального капіталу. До фінансових методів оцінки інтелектуального капіталу належать методи рентабельності, методи обліку прибутків та методи капіталізації [20].

Стратегічні методи: використовуються для оцінки впливу інтелектуального капіталу на стратегію та розвиток підприємства. Стратегічні методи оцінки інтелектуального капіталу включають методи балансування інтелектуального капіталу, методи деривації стратегій з інтелектуального капіталу та методи аналізу взаємодії інтелектуального капіталу з ключовими факторами успіху [1].

У кожного методу є свої переваги та недоліки, тому в залежності від конкретних цілей та завдань оцінки інтелектуального капіталу можуть використовуватись різні методи та підходи. Наприклад, при визначенні вартості інтелектуального капіталу може застосовуватися метод ринкової вартості, якщо інтелектуальний капітал може бути проданий або відчужений, а метод доходності - якщо інтелектуальний капітал приносить дохід, який може бути виміряний. Фінансові методи, такі як метод рентабельності та метод

капіталізації, можуть використовуватися для оцінки внеску інтелектуального капіталу у фінансові результати підприємства [8].

Стратегічні методи оцінки інтелектуального капіталу дозволяють визначити, як інтелектуальний капітал впливає на стратегію та розвиток підприємства, та як його можна використовувати для створення конкурентного переваги. Наприклад, метод балансування інтелектуального капіталу допомагає забезпечити баланс між різними компонентами інтелектуального капіталу та забезпечити їх взаємодію, що допомагає досягти стратегічних цілей підприємства [10].

Вибір методу оцінки інтелектуального капіталу залежить від багатьох факторів, таких як характер інтелектуального капіталу, цілі та завдання оцінки, доступні дані та інші. Ефективне використання інтелектуального капіталу вимагає не лише його ефективної оцінки, а й розуміння його внеску у розвиток підприємства та здатності до стратегічного управління ним [16].

Оцінка інтелектуального капіталу є складним процесом, що вимагає високого рівня експертизи та знань. Часто, процес оцінки інтелектуального капіталу починається з аналізу діяльності підприємства, включаючи аналіз його фінансових показників, знань, процесів, технологій та зав'язків із зовнішнім середовищем. Після цього, використовуються різні методи та підходи для оцінки різних компонентів інтелектуального капіталу [36].

Існує декілька методів оцінки інтелектуального капіталу, які можуть бути використані підприємствами.:

Існує сім методів оцінки інтелектуального капіталу:

1. **Balanced Scorecard (BSC)** - методика, яка дозволяє оцінювати інтелектуальний капітал на основі чотирьох показників: фінансового, клієнтського, процесного та навчання та розвитку. Ця методика дозволяє компанії оцінювати свої фінансові результати, рівень задоволення клієнтів, ефективність бізнес-процесів та рівень розвитку компетенцій працівників.

2. **Skandia Navigator** - методика, яка дозволяє оцінювати інтелектуальний капітал на основі п'яти категорій: люди, клієнти, процеси,

технології та фінанси. Ця методика дозволяє підприємству оцінювати рівень залученості працівників, рівень задоволення клієнтів, ефективність бізнес-процесів, рівень використання технологій та фінансові результати.

3. Intangible Asset Monitor (IAM) - методика, яка дозволяє оцінювати стійкість та ризики інтелектуального капіталу компанії. Ця методика дозволяє підприємству оцінювати рівень стійкості свого інтелектуального капіталу та виявляти можливі ризики.

4. Intellectual Capital Management System (ICMS) - методика, яка дозволяє оцінювати інтелектуальний капітал компанії на основі трьох категорій: люди, процеси та продукти/технології. Ця методика дозволяє підприємству оцінювати рівень компетенцій працівників, ефективність бізнес-процесів та якість продуктів/технологій.

5. Market-to-Book (MTB) - методика, яка дозволяє оцінювати вартість інтелектуального капіталу компанії на основі ринкової та бухгалтерської вартості її активів. Ця методика дозволяє підприємству визначити, чи вдається компанії генерувати прибутки на основі свого інтелектуального капіталу.

6. Real Options Analysis (ROA) - методика, яка дозволяє оцінювати інтелектуальний капітал компанії на основі можливостей для майбутнього розвитку. Ця методика дозволяє підприємству визначити, які можливості розвитку наявні на ринку та які інвестиції потрібні для реалізації цих можливостей.

Value Added Intellectual Coefficient (VAIC) - методика, яка дозволяє оцінювати інтелектуальний капітал компанії на основі відношення прибутку до вартості інтелектуального капіталу. Ця методика дозволяє підприємству оцінювати ефективність використання свого інтелектуального капіталу та визначити, які компоненти інтелектуального капіталу потребують покращення [45].

Важливо зазначити, що оцінка інтелектуального капіталу повинна бути здійснена системно та інтегровано, оскільки різні компоненти інтелектуального

капіталу взаємодіють між собою та мають вплив на фінансові та стратегічні результати підприємства [34].

Оцінка інтелектуального капіталу може бути використана для вирішення різних завдань, таких як залучення інвестицій, оцінка фінансової стійкості підприємства, розробка стратегії та планування розвитку. Оскільки інтелектуальний капітал є ключовим джерелом конкурентного переваги та створення вартості, його ефективна оцінка та управління може бути критично важливою для успіху підприємства у змінній та вимогливій середовищі [21].

Контроль ефективності використання інтелектуального капіталу є важливою складовою управління інтелектуальним капіталом на підприємстві. Система контролю та показники ефективності дозволяють визначити, наскільки ефективно використовується інтелектуальний капітал та як можна покращити його використання для досягнення стратегічних цілей підприємства.

Система контролю ефективності використання інтелектуального капіталу включає:

- визначення ключових показників ефективності використання інтелектуального капіталу, таких як кількість патентів та авторських прав, кількість нових продуктів та послуг, які були створені з використанням інтелектуального капіталу, кількість витрат на дослідження та розробку, які пов'язані з інтелектуальним капіталом;
- встановлення стандартів та критеріїв для вимірювання цих показників;
- збір та аналіз даних про використання інтелектуального капіталу;
- оцінка досягнутої ефективності та порівняння її з встановленими стандартами та критеріями;
- розробка та реалізація заходів для покращення використання інтелектуального капіталу, якщо досягнута ефективність не відповідає стандартам та критеріям.

Ключовими показниками ефективності використання інтелектуального капіталу можуть бути такі показники:

- кількість патентів та авторських прав, що зареєстровані;
- кількість нових продуктів та послуг, які були створені за допомогою інтелектуального капіталу;
- рівня інноваційної активності та конкурентоспроможності підприємства;
- вартість інтелектуального капіталу та його внесок у фінансові результати підприємства;
- витрати на дослідження та розробку, пов'язані з інтелектуальним капіталом;
- Рівень залучення та утримання талановитих працівників та фахівців.

Показники ефективності можуть бути вимірюваними за допомогою фінансових та нематеріальних показників. Фінансові показники оцінюють ефективність використання інтелектуального капіталу через його внесок у фінансові результати підприємства. Нематеріальні показники оцінюють інтелектуальний капітал через його вплив на нематеріальні активи підприємства, такі як ім'я бренду, репутація та здатність до інновацій [40].

Контроль ефективності використання інтелектуального капіталу є важливим елементом стратегічного управління підприємством. Для забезпечення ефективного контролю необхідно розробляти систему контролю та встановлювати показники ефективності, що відповідають стратегічним цілям підприємства. Таким чином, контроль ефективності використання інтелектуального капіталу дозволяє підприємству забезпечувати стійке розвиток та збільшення конкурентоспроможності у змінній та вимогливій середовищі [49].

Впровадження системи оцінки та контролю ефективності використання інтелектуального капіталу передбачає розробку методики та вибір необхідних інструментів для збору та аналізу даних. Основні етапи впровадження системи

оцінки та контролю ефективності використання інтелектуального капіталу можуть включати:

Визначення ключових показників ефективності використання інтелектуального капіталу та встановлення стандартів та критеріїв їх вимірювання.

Вибір методів та інструментів для збору та аналізу даних щодо використання інтелектуального капіталу. Наприклад, це можуть бути опитування, інтерв'ю, фокус-групи, аналіз документів та інші методи.

Розробка плану збору та аналізу даних щодо використання інтелектуального капіталу, включаючи визначення потрібних ресурсів, термінів та відповідальних осіб [3].

Збір даних про використання інтелектуального капіталу та їх аналіз із використанням обраних інструментів.

Оцінка досягнутої ефективності та порівняння її з встановленими стандартами та критеріями.

Розробка та реалізація заходів для покращення використання інтелектуального капіталу, якщо досягнута ефективність не відповідає стандартам та критеріям.

Інструменти для оцінки та контролю ефективності використання інтелектуального капіталу можуть включати:

1. Баланс інтелектуального капіталу. Це інструмент для оцінки вартості інтелектуального капіталу, який включає чотири складові: людський капітал, структурний капітал, клієнтський капітал та інноваційний капітал.

2. Моделі оцінки вартості інтелектуального капіталу. Це інструменти, які дозволяють визначити вартість інтелектуального капіталу, використовуючи різні методики, наприклад, ринкову, дохідну чи витратну.

3. Моделі бенчмаркінгу. Це інструменти, які дозволяють порівняти результати використання інтелектуального капіталу на підприємстві з результатами аналогічних підприємств.

4. Баланс оцінки ризиків та перспектив. Це інструмент для оцінки ризиків та перспектив використання інтелектуального капіталу, який дозволяє визначити, наскільки ефективно підприємство використовує свій інтелектуальний капітал та які ризики можуть виникнути.

5. Показники ефективності використання інтелектуального капіталу. Це ключові показники, що використовуються для оцінки ефективності використання інтелектуального капіталу та їх відповідність стратегічним цілям підприємства.

6. Системи керування знаннями. Це інструменти, які дозволяють збирати та організовувати знання та досвід, що використовують у підприємстві, для подальшого використання та підвищення ефективності використання інтелектуального капіталу.

Впровадження системи оцінки та контролю ефективності використання інтелектуального капіталу може супроводжуватися ризиками та проблемами.

Недостатня якість даних. Оцінка та контроль ефективності використання інтелектуального капіталу потребує наявності якісних та достовірних даних. Якщо дані неповні або неправильні, це може призвести до неправильних оцінок та рішень [41].

Недостатня внутрішня підтримка. Якщо підприємство не має достатньої внутрішньої підтримки для впровадження системи оцінки та контролю ефективності використання інтелектуального капіталу, це може призвести до труднощів у зборі та аналізі даних та оцінці їх ефективності.

Відсутність стандартів та критеріїв оцінки. Якщо не існують стандарти та критерії оцінки ефективності використання інтелектуального капіталу, то це може призвести до некоректних оцінок та рішень [15].

Відсутність кваліфікованих кадрів. Впровадження системи оцінки та контролю ефективності використання інтелектуального капіталу потребує наявності кваліфікованих спеціалістів, які можуть здійснювати збір та аналіз даних та оцінювати ефективність. Якщо таких спеціалістів немає, це може призвести до труднощів у впровадженні системи [31].

Проблеми з безпекою даних. Збір та аналіз даних про інтелектуальний капітал може ставити під загрозу конфіденційність тих даних. Якщо підприємство не забезпечує достатню захист даних, це може призвести до втрати конкурентного переваги або неправомірного використання даних сторонніми особами.

Проблеми зі зміною культури підприємства. Впровадження системи оцінки та контролю ефективності використання інтелектуального капіталу може вимагати зміни культури підприємства та способу його функціонування. Це може бути складним та вимагати значних зусиль та години [30].

Для виявлення нових можливостей для розвитку інтелектуального капіталу можна використовувати такі інструменти, як SWOT-аналіз, конкурентний аналіз, аналіз ринку та інші.

Крім того, компанії повинні розробити політику збереження та захисту своєї інтелектуальної власності, оскільки це важливий елемент їх конкурентоспроможності на ринку.

Однак впровадження інтелектуального обліку може бути важким процесом для компаній, оскільки вимагає змін в методах управління та збору інформації, а також розвитку відповідних навичок серед персоналу. Крім того, інтелектуальний капітал нестабільний і динамічний, що ускладнює його оцінку та управління [18].

У зв'язку з цим важливо розробити ефективну стратегію розвитку інтелектуального капіталу, яка враховує специфічні потреби та особливості компанії, її ринку та її конкурентів. Крім того, важливо залучати різні відділи та рівні керівництва компанії до впровадження інтелектуального обліку, щоб забезпечити широку підтримку та розуміння цієї стратегії.

Розвиток інтелектуального капіталу також може бути важливим для державної політики. Держава може запускати різні програми та ініціативи, спрямовані на розвиток інтелектуального капіталу в країні. Наприклад, можуть бути запроваджені програми заохочення талановитих студентів, підвищення рівня освіти та відкриття нових наукових лабораторій. Це допоможе забезпечити

розвиток високотехнологічних виробництв, підвищити кваліфікацію населення та підвищити конкурентоспроможність держави в глобальному світі [29].

Однак розвиток інтелектуального капіталу також може призвести до нерівності в суспільстві. Тому багаті компанії та країни можуть мати більше можливостей для залучення талановитих працівників і розвитку високотехнологічних виробництв. Така нерівність може призвести до збільшення розриву між багатими та бідними країнами та компаніями [44].

Зростання інтелектуального капіталу також може допомогти компаніям зберегти свої конкурентні переваги на ринку та підвищити довгострокову стійкість. Цього можна досягти шляхом розробки нових технологій, підвищення ефективності виробництва та зниження витрат [4].

Крім того, зростання інтелектуального капіталу може бути важливим чинником культурних змін і підвищення якості життя населення. Розробка інноваційних рішень і технологій може забезпечити розвиток галузей, важливих для підвищення якості життя, таких як охорона здоров'я, освіта та екологія.

ВИСНОВКИ

1. Проведений аналіз наукової літератури дозволив дійти невтішного висновку у тому, що всі дослідження, присвячені інтелектуальному капіталу, виділяють у складі такі компоненти, як людський, клієнтський і структурний капітал. Під людським капіталом розуміють наявні в кожного працівника підприємства запас знань, умінь, навичок, мотивацій, і навіть рівень здоров'я. Серед складових клієнтського капіталу виділяють: бренди (товарні знаки), фірмові найменування, ділову репутацію, наявність постійних покупців і т.д. До складу структурного капіталу входять винаходи, технології, програми для ЕОМ, публікації, ноу-хау та ін.

2. Встановлення співвідношення понять «Інтелектуальний капітал», «Інтелектуальна власність» та «Нематеріальні активи» дозволило запропонувати таке трактування поняття «Інтелектуальний капітал» з обліково-аналітичного погляду: це належить підприємству та представлена в різних формах інформація, частина з якої в даний час підлягає бухгалтерському обліку як нематеріальні активи (здебільшого, це клієнтський та структурний капітал у вигляді об'єктів інтелектуальної власності та ділової репутації), а інша частина (людський капітал та окремі елементи клієнтського та структурного капіталу) - не може бути визнана активом згідно з чинним законодавству.

3. Результати проведеного дослідження дозволили зробити ряд висновків про те, що на даний момент інформація про складові інтелектуального капіталу аграрного підприємства відображається у фінансовій звітності лише частково, лише в частині об'єктів, які визнані нематеріальними активами в обліку. Не знаходять відображення в бухгалтерському обліку дані про такі ключові об'єкти інтелектуального капіталу, як людський капітал, виняткові права на використання доменного імені в мережі Інтернет, бази клієнтів, стратегії розвитку, системи мотивації та ін.

4. Аналіз можливості обліку та контролю елементів інтелектуального капіталу згідно з вимогами НПСБО та МСФЗ показав, що для вітчизняних

підприємств існує реальна можливість для відображення всіх об'єктів інтелектуального капіталу як нематеріальних активів у бухгалтерському обліку.

5. Як основні правила обліку інтелектуального капіталу було запропоновано:

1. Початкова (фактична) вартість елементів інтелектуального капіталу формується на спеціальних субрахунках другого порядку субрахунку 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів». Наступні інвестиції в інтелектуальний капітал підприємства також спочатку збираються на субрахунках до 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»;

2. Усі об'єкти інтелектуального капіталу приймаються до обліку на субрахунках до рахунку 12 «Нематеріальні активи» у момент отримання (переходу) прав, що дають змогу підприємству контролювати та отримувати економічні вигоди від використання даних об'єктів. Також з цього моменту вартість об'єкта підлягає амортизації протягом встановленого йому терміну корисного використання. Для детального відображення нарахованої амортизації доцільно відкрити до рахунку 133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів» субрахунку: 1331 «Амортизація клієнтського капіталу»; 1332 «Амортизація структурного капіталу»; 1333 «Амортизація людського капіталу»;

3. Регулярне проведення на підприємстві подальшої оцінки елементів інтелектуального капіталу дозволить розрахувати їхню справедливую вартість на дату формування звітності.

6. Розширення системи обліку та оцінки об'єктів нематеріальних активів у частині елементів інтелектуального капіталу та забезпечення контролю подання інформації про стан та ефективність використання даних об'єктів у фінансовій річній звітності дозволить забезпечити сталий розвиток інноваційних та наукомістких підприємств та підвищити результативність використання всіх наявних у них інтелектуальних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. MASLOV, Y. K., Фінансові аспекти формування інтелектуального капіталу підприємств і забезпечення трансферу технологій. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 2019, 2.29: 188-196.
2. PAKHARENKO, Olha; SHVETS, Fedir. Формування інтелектуального капіталу в контексті інноваційної економічної системи держави. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 2019, 4.20: 25-33.
3. БУТНІК-СІВЕРСЬКИЙ, Олександр Борисович. Розвиток інтелектуального капіталу та його складників у аспекті процесів інтелектуалізації, капіталізації та трансформації (теоретико-методологічний екскурс). 2019.
4. ВІНІЧЕНКО, Ігор Іванович; ЛАПА, Вероніка Олегівна. Особливості формування та розвитку інтелектуального капіталу аграрних підприємств. *Економіка та держава*, 2020, 4: 85-90.
5. ГЛІЗНУЦА, Марина Юріївна. Інтелектуальний капітал та інноваційний потенціал як складові економічного розвитку країни. 2021.
6. ГРИНЬКО, Павло Леонідович. Методологічні підходи до визначення структури інтелектуального капіталу організацій в умовах цифрової економіки. 2021.
7. ГРИЦІВ, О. І. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК СКЛАДОВА КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА. *БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ, КОНТРОЛЬ І ОПОДАТКУВАННЯ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ*, 2019, 169.
8. ГУДЗЬ, О. Є.; ПРЯДКА, А. С. УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ. *УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ*, 2021, 5.
9. ГУСАКОВСЬКА, Тетяна; РИБАЛКО-РАК, Леся. Управління процесами оцінювання інтелектуальної власності та інтелектуального

потенціалу промислових підприємств. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*, 2021, 1: 69-72.

10. ДЕНИСЕНКО, М. П.; БУДЯКОВА, О. Ю. Підвищення індексу людського капіталу—важлива складова інноваційної кадрової політики підприємств. *Економіка та держава*, 2019, 4: 11-17.

11. ДЕРГАЛЮК, Б. В. Роль інтелектуального капіталу для здійснення структурної модернізації регіональної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*, 2020, 5-6: 17-20.

12. ДИХА, М. В. Інтелектуальний капітал у системі забезпечення інноваційного розвитку країни. 2019.

13. ДОНІЙ, Н. Є.; КРАВЧУК, Г. В. Критичне мислення у форсайті вартості інтелектуального капіталу людини. In: *Proceedings of the 3rd International scientific congress of scientists of Europe. Premier Publishing sro Vienna*. 2019. p. 677-681.

14. ДРИГОЛА, К. В. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ ЗЕЛЕНОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ. *Організаційний комітет*, 2021, 70.

15. ЗАЧОСОВА, Наталія Володимирівна; КІМЛИК, Василь Миколайович; ЗАМОГИЛЬНА, Аліна Віталіївна. Кадрова політика збереження інтелектуального капіталу: в очікуванні Індустрії 5.0. *Економіка, управління та адміністрування*, 2023, 1 (103): 36-42.

16. ІЛЛЯШЕНКО, Сергій Миколайович. *Інтелектуальний капітал як основа формування стратегій інноваційного розвитку університету*. 2022. PhD Thesis.

17. ІЛЛЯШЕНКО, Сергій Миколайович; ШИПУЛІНА, Юлія Сергіївна; ІЛЛЯШЕНКО, Наталія Сергіївна. Маркетингове управління інтелектуальним капіталом підприємства в контексті його інноваційного розвитку. *МАРКЕТИНГ І ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ*, 2022, 6.1: 64-77.

18. КІРІЛНА, М. А. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙ Залюбінська ЛМ. У збірнику представлено матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці». Матеріали подано у авторській редакції. Редакційна колегія може не поділяти думок авторів. За достовірність даних та унікальність поданого до друку матеріалу, 84.

19. КЛЕЦОВА, Ю. Ю. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ. Редакційна колегія, 89.

20. КЛИМЕНКО, І. С.; ТАРАНУХА, О. М.; ЖУРАВЕЛЬ, О. В. Інтелектуальний капітал і ринок інтелектуальної власності в умовах інформаційної економіки: проблеми ідентифікації та оцінки. *Економіка та держава*, 2021, 5: 38-43

21. КОВАЛЕНКО, М. А., Інтелектуальний капітал підприємства. 2019.

22. КОВАЛЬОВ, А. І.; ЛІТВІНОВ, О. С. Інтелектуальний капітал як фактор виробничої функції підприємства. 2019.

23. КОЗЛОВСЬКИЙ, С. В.; СИНЄГУБ, П. С. Парадигма управління інтелектуальним капіталом в умовах дигіталізації сучасної економіки. *Економіка та держава*, 2022, 2: 85-93.

24. КОНДРАТЮК, Ю. В. РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ. *Усі матеріали подаються в авторській редакції.*, 2021, 36.

25. КОРИТЬКО, Тетяна Юріївна; БРИЛЬ, Ірина Василівна. Інтелектуальний капітал підприємства та його оцінка в умовах цифровізації. *Економіка промисловості*, 2021, 1 (93): 92-110.

26. КРУПНА, С. В.; МУХАМЕТОВА, О. А. Інтелектуальний капітал підприємств плодоовочеконсервної галузі України. *СЕКЦІЯ І АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ НА МАКРО-, МЕЗО-ТА МІКРОРІВНЯХ*, 2020, 24.

27. КУШАЛ, І. М., Система управління інтелектуальним капіталом підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, 2020, 2 (258): 40-45.
28. ЛПІЧ, Л. Г.; ХІЛУХА, О. А.; КУШНІР, М. А. Вплив інтелектуального капіталу на управління знаннями підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*, 2019, 3 (1): 230-239.
29. МАКАРЕВИЧ, О. В.; НІЛОВА, Є. М. Інтелектуальний капітал як основа венчурного інвестування. *Інвестиції: практика та досвід*, 2020, 13-14: 60-63.
30. МАРГАСОВА, В. Г.; ЯВОРСЬКА, О. Г. Методологія управління інтелектуальним капіталом підприємства в умовах біоекономіки. *ВІСНИК*, 2020, 289.
31. МАЦИПУРА, В. В., Інтелектуальний капітал держави. 2021.
32. МІЦЕНКО, Н. Г.; ЛІТВІНОВ, О. С. Управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства з орієнтацією на цілі, можливості, ефективність та інноваційність. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, 2020, 6: 288.
33. МУДРИК, Віталіна. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ. 2019.
34. ПАРТИН, Г. О.; ЗАГОРОДНІЙ, А. Г. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ: СУТНІСТЬ, СКЛАДНИКИ, МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*, 2022, 45: 30-41.
35. ПАУСТОВСЬКА, Тамара Іванівна, Теоретичний аспект взаємодії інтелектуального капіталу та інтелектуального бізнесу. 2019.
36. РАГУЛІНА, Анастасія, Роль інтелектуального капіталу для суспільства та економіки. 2022.
37. РАФАЛЬСЬКА, І. В. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА У СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ. *Теорія та практика управління розвитком економіки: матеріали*, 2019, 379.

38. РУДЬ, Н. Т.; КОПЕРА, К. Інтелектуальний потенціал та капітал: взаємозв'язок та часові горизонти. *Економічний форум*, 2019, 1: 188-198.
39. СЄРОВА, Владлена Юріївна. Управління інтелектуальним капіталом підприємства на прикладі ТОВ «ЗАВОД ЗАПОРІЖМАШПРОМ». 2022.
40. СИНЄГУБ, Петро Сергійович. ЕВОЛЮЦІЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ» В УМОВАХ ДИГІТАЛІЗАЦІЇ. In: *The 7 th International scientific and practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects" (February 9-11, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. 842 p. 2022. p. 798.*
41. СИНЄГУБ, Петро Сергійович. УПРАВЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ БІЗНЕС-СПІЛЬНОТИ В УМОВАХ ДИГІТАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ. In: *The 6 th International scientific and practical conference "Progressive research in the modern world" (March 2-4, 2023) BoScience Publisher, Boston, USA. 2023. 663 p. 2023. p. 604.*
42. ТАРАСЮК, Галина Миколаївна, Підходи до дослідження інтелектуального капіталу на основі вартісно орієнтованого управління. *Економіка, управління та адміністрування*, 2020, 4 (94): 11-21.
43. ЧЕРЕП, О. Г.; КУХАР, М. В. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ. *The 10th International scientific and practical conference "World science: problems, prospects and innovations" (June 16-18, 2021) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2021. 607 p. 2021. p. 572.*
44. ШЕСТАКОВСЬКА, Т. Л.; ЯРОВОЙ, Т. С. Управління інтелектуальним капіталом країни: світовий досвід та вітчизняні реалії. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2020, 3 (59): 89-96.
45. ЯВОРСЬКА, О. Г. Теоретико-методологічні засади дослідження інтелектуального капіталу зеленого підприємництва. *Економіка та держава*, 2020, 12: 34-39.

46. ЯВОРСЬКА, Оксана Володимирівна. Інтелектуальний капітал як каталізатор процесів інтелектуалізації праці біоекономіки: європейський досвід. *Галицький економічний вісник Тернопільського національного технічного університету*, 2020, 65.4: 88-99.
47. ЯВОРСЬКА, Оксана Володимирівна. Проблема оцінювання інтелектуального капіталу: причини та підходи до вирішення. *Галицький економічний вісник Тернопільського національного технічного університету*, 2020, 64.3: 68-77.
48. ЯВОРСЬКА, Оксана. Знання як комплементарна складова інтелектуального капіталу підприємства в епоху цифрової економіки. *Вісник Економіки*, 2021, 3: 185-198.
49. ЯКОВЕНКО, Р. В. Традиційний та інтелектуальний капітал у системі вищої освіти України. *Економіка та держава*, 2019, 5: 72-76.
50. BROOKING, A., (1996). Intellectual capital: core asset for the third millennium enterprise. (Ed.).
51. ROSLENDER R., FINCHAM R. Thinking critically about intellectual capital accounting. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 14, No 4, pp. 383–399.

ДОДАТКИ

Додаток А

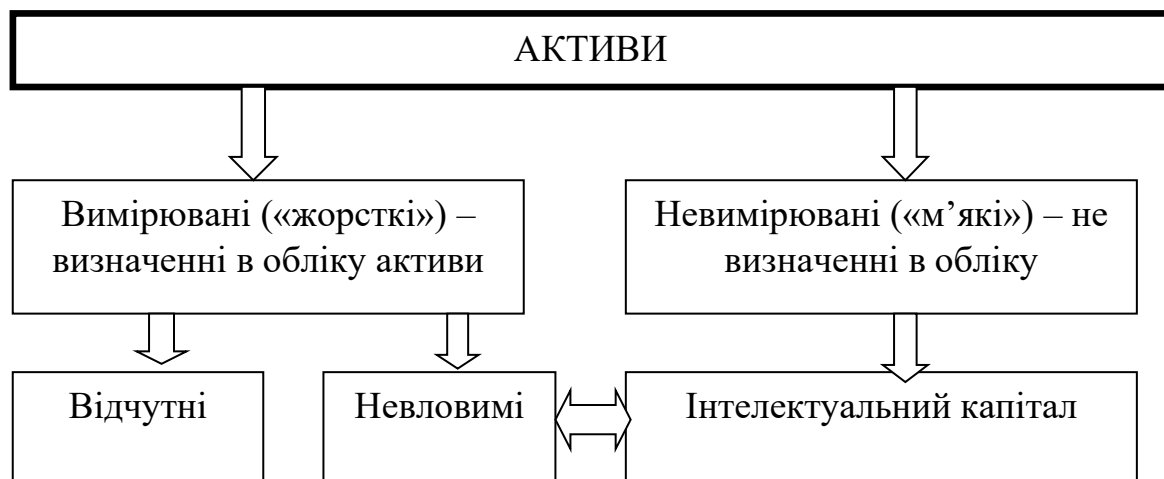

Рисунок – Класифікація активів

Додаток Б

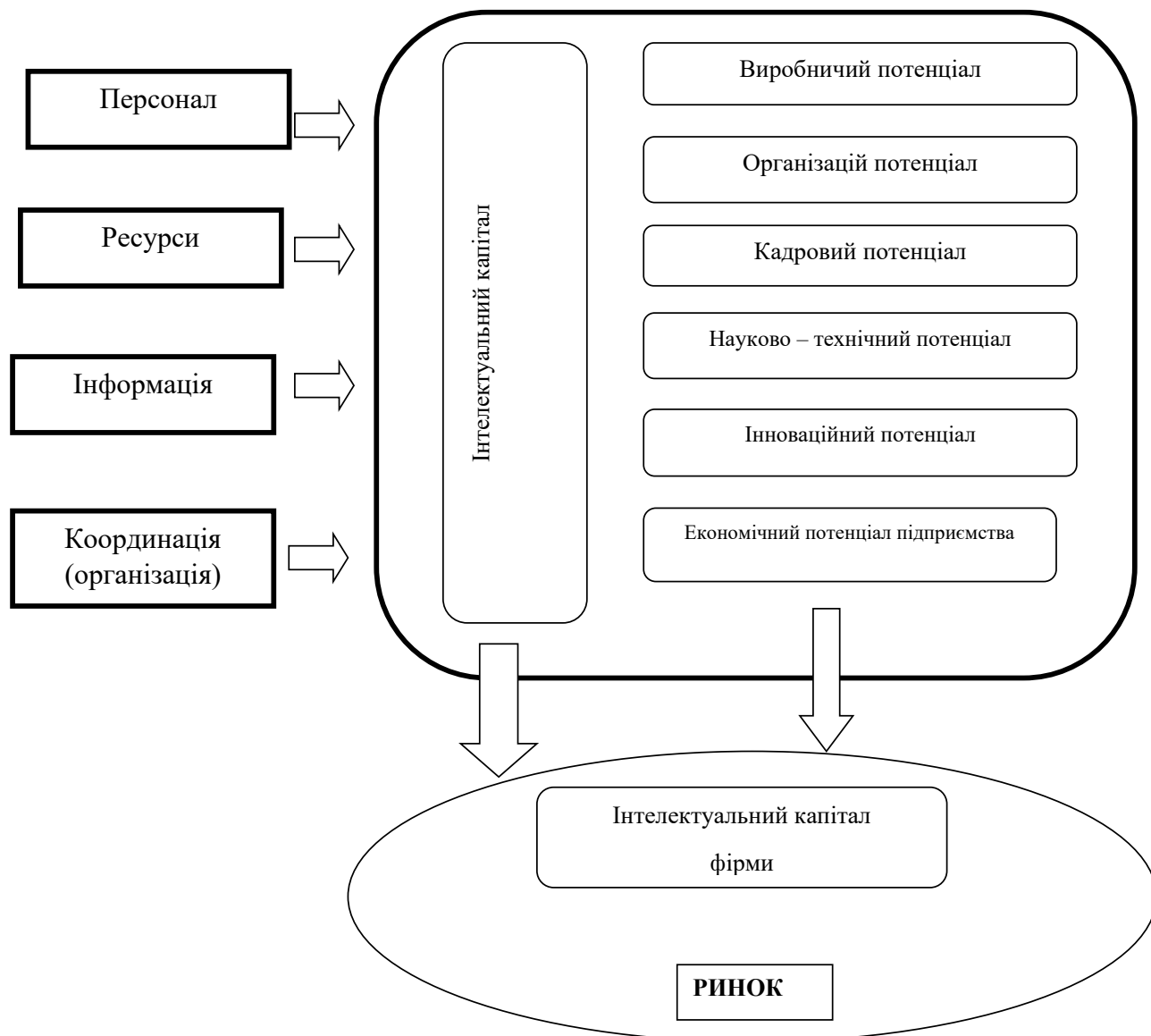

Рисунок – Структура інтелектуального капіталу і його взаємозв'язок з результатами і зовнішньою середою.